

ЎТМИШГА НАЗАР

7 ЖИЛД, 12 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 7, НОМЕР 12

LOOK TO THE PAST
VOLUME 7, ISSUE 12

ТОШКЕНТ-2024

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Аминова Азиза Марксовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Навоий давлат педагогика институти

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент ирригация ва кишлок
хужалигини механизациялаш
муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети

Худайкулов Тулқин Дўстбоевич
Тарих фанлари доктори (DSc)
Шаҳрисабз дала педагогика институти

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Халикова Раҳбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариш давлат университети

Маҳкамova Надира Раҳмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафасева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Хайдаров Ғайратбек Мирзапўлатович
тарих фанлари доктори, профессор,
Андижон давлат университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозогистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозогистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Тожибоев Музаффар Турдйбоевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ИИВ Академияси

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Мирзалиев Улуғбек Бегмурзаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Гулистон
давлат педагогика институти

Нуруллаева Шоира Кушназаровна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Урганч давлат университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети
Масъул котиб

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Джоробекова Айнура Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонқулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исаков Бахадир Нигматуллаевич
тарих фанлари номзоди,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Холмуродов Дилшод Рашидович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Жиззах давлат
педагогика университети

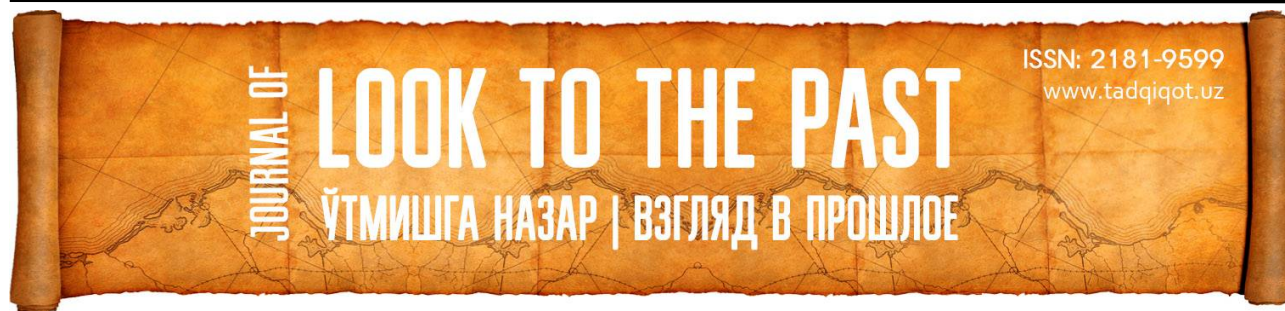
Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети
Масъул котиб

Тўхтабасев Аъзамжон Шарипхўжаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Халмуратов Бахтиёр Режавалиевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Алимардонов Отабек Қудратович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти
Ўзбекистон Миллий университети

1. Nodira Babadjanova O‘ZBEKISTON MILLIY TARAQQIYOTINING YANGI BOSQICHIDA IJTIMOIIY BARQARORLIK VA MAMLUKAT TARAQQIYOTINI TA‘MINLASHDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG‘RIKENGLIK – MUHIM OMIL.....	5
2. Laylo Begimqulova TEMURIY MALIKALARINING KELIB CHIQISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR (Saroy Mulk xonim va Xadicha begim misolida).....	13
3. Abduvali Berdiyev O‘ZBEK XONLIKLARINING ERON, AFG‘ONISTON, TURKIYA VA HINDISTON DAVLATLARI BILAN O‘ZARO ELCHILIK ALOQALARI VA UNDAN KO‘ZLANGAN IQTISODIY - SIYOSIY MAQSADLAR.....	18
4. Alisher Jalilov SIYOSIY ELITANING TURKISTONNI MILLIY-HUDUDIY CHEGARALANISHIGA MUNOSABATI VA O‘ZBEKISTON SSRning TASHKIL TOPISHI.....	27
5. Бахром Джалолов СОВЕТ ХУКУМАТИНИНГ БОЛАЛАРНИ ХУҚУҚИЙ ҲИМОЯЛАШ ТИЗИМИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....	33
6. Sherzod Djurakulov САМАРҚАНД МУЗОФОТИНИНГ ЮҚОРИ ПАЛЕОЛИТ ДАВРИ ЁДГОРЛИКЛАРИ.....	39
7. Саховат Захидова ХОЖАГОНИЙЯ-НАҚШБАНДИЙЯ ТАРИҚАТИ “ҲИМОЙАТ” ТИЗИМИНИНГ СЎНГГИ ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ ИЖТИМОИЙ СИЁСАТИДАГИ ЎРНИ.....	44
8. Икрамжон Исмаилов ЎЗБЕКISTON ЁШЛАРИНИ ХОРИЖДА ТАЪЛИМ ОЛИШЛАРИДА ДАВЛАТНИНГ РОЛИ.....	49
9. Энажон Нишанбаева ИЖТИМОИЙ ШЕРИКЛИК МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ТАДРИЖИЙ РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ (ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ МИСОЛИДА).....	57
10. Жамшид Пиримкулов ТОШКЕНТЛИК АДАБИЁТ ВА САНЪАТ НАМОЁНДАЛАРИ (XIX АСР ИККИНЧИ ЯРМИ – XX АСР БОШЛАРИ).....	63
11. Gulxayo Xasanboyeva O‘ZBEKISTON QISHLOQ XO‘JALIGINING RIVOJLANISHI, TARMOQDAGI ISLOHOTLAR.....	69
12. Рашид Холмуродов ТАРИХЧИЛАР ТОМОНIDАН O‘LKAMIZ ETNOGRAFIYASI VA ETNIK TARIXINING O‘RGANILISHI.....	73

Abduvali Abdugʻaniyevich Berdiyev,
Tarix fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Oʻquv-uslubiy boshqarma boshligʻi
e-mail: abduvali4111104@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0003-6958-0605>

**OʻZBEK XONLIKLARINING ERON, AFGʻONISTON, TURKIYA VA HINDISTON
DAVLATLARI BILAN OʻZARO ELCHILIK ALOQALARI VA UNDAN KOʻZLANGAN
IQTISODIY - SIYOSIY MAQSADLAR**

For citation: Abduvali A. Berdiyev. DIPLOMATIC RELATIONS OF UZBEK KHANATES WITH IRAN, AFGHANISTAN, TURKEY, AND INDIA: ECONOMIC AND POLITICAL OBJECTIVES. Look to the past. 2024, vol. 7, issue 12, pp.18-26

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14497504>

АННОТАЦИЯ

Ushbu maqolada Oʻzbek xonliklarining Eron, Afgʻoniston, Turkiya va Hindiston davlatlari bilan oʻzaro elchilik aloqalari va undan koʻzlangan iqtisodiy - siyosiy maqsadlar haqida ayrim maʼlumotlar keltiriladi. Demokratik jamiyat qurish yoʻlida shu vaqtgacha bosib oʻtilgan tarixiy bosqichlarni tahlil etish asosiy vazifalardan biri boʻlib hisoblanadi. Jamiyat va davlatchilik tarixni yanada chuqurroq anglash va undan toʻgʻri xulosa chiqarish mustaqil davlat barpo etish yoʻlida asosiy omillardan biri boʻlishi mumkin. Hozirgi zamonaviy bosqichda tarixiy bosib oʻtilgan yillarga qayta nazar tashlash ilmiy tadqiqot olib borishda zaruriy jihatlaridan biridir. Har tamonlama va chuqur oʻrganilgan soʻnggi oʻrta asrlar davridan bizning davrimizgacha boʻlgan (XVIII-XIX asrlar) tariximizga nazar tashlasak ajdodlarimizning qanday yuksak madaniyatga ega boʻlganliklariga yana bir bor amin boʻlamiz. Maqolaning dolzarbligi shundan iboratki tarixshunoslik fanida bu mavzu yuzasidan qilingan fundamental ishlar juda sanoqlidir. Oʻzbekiston Markaziy Osiyo xalqlari hayotida siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan muhim ahamiyatga ega boʻlgan qadimgi dunyo sivilizatsiyasi beshiklaridan biridir.

Oʻzbekistonning boy oʻtmishi va uning koʻpsonli tarixiy obidalari, moddiy va manaviy madaniyati azaldan sharqshunos olimlarni oʻziga jalb etib kelgan Ayniqsa xonlikning Eron, Afgʻoniston, Turkiya va Hindiston davlatlari bilan oʻzaro elchilik aloqalari bilan koʻzlangan iqtisodiy - siyosiy maqsadlarni muhim jihatlar yoritiladi.

Kalit soʻzlar: Hind elchilari, Xatt-i Humoyun, D. Rukavkin, buyuk elchi, Shajarai turk, “Xonzoda”, “Qoʻshbegi”, “Qozi-Kalon”, “Shayx-ul-Islomzoda”, “Sefir-i Xon”, “Noma-yi olamoro-yi Nodiriy”.

Абдували Абдуганиевич Бердиев,
Доктор философии по истории (PhD)
Начальник учебно-методического отдела

ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ УЗБЕКСКИХ ХАНСТВ С ИРАНОМ, АФГАНИСТАНОМ, ТУРЦИЕЙ И ИНДИЕЙ: ЭКОНОМИЧЕСКИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ЦЕЛИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются дипломатические отношения узбекских ханств с Ираном, Афганистаном, Турцией и Индией, а также экономические и политические цели, которые преследовались при установлении этих отношений. Анализ исторических этапов на пути построения демократического общества является одной из главных задач. Понимание истории общества и государственности способствует объективной оценке исторического опыта и является одним из ключевых факторов на пути построения независимого государства. В современном мире переосмысление пройденного исторического пути является одним из важнейших аспектов научного исследования. Глубокое и всестороннее изучение истории от позднего средневековья до нашего времени (XVIII-XIX вв.) позволяет вновь убедиться в высоком уровне культуры наших предков. Актуальность исследования заключается в том, что в историографии посвящено не так много фундаментальных работ по данной теме.

Узбекистан, как колыбель одной из древнейших цивилизаций мира, имеет огромное значение в политической, экономической и культурной жизни народов Центральной Азии.

Богатое прошлое Узбекистана, многочисленные исторические памятники, материальная и духовная культура всегда привлекали внимание востоковедов. Особенно важны дипломатические отношения ханств с Ираном, Афганистаном, Турцией и Индией, которые преследовали экономические и политические цели.

Ключевые слова: индийские послы, Хатт-и Хумаю, Д. Рукавкин, великий посол, Шаджара-и Турк, “Хонзада”, “Кушбеги”, “Казы-Калон”, “Шайх-уль-Исламзада”, “Сефир-и Хон”, “Нома-и олам-аройи Нодири”.

Abduvali A. Berdiev

Doctor of Philosophy in History (PhD)

Head of educational and methodological department

email: abduvali4111104@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-6958-0605>

DIPLOMATIC RELATIONS OF UZBEK KHANATES WITH IRAN, AFGHANISTAN, TURKEY, AND INDIA: ECONOMIC AND POLITICAL OBJECTIVES

ABSTRACT

This article examines the diplomatic relations of Uzbek Khanates with Iran, Afghanistan, Turkey, and India, as well as the economic and political objectives behind these relations. Analyzing the historical stages on the path to building a democratic society is one of the main tasks. Understanding the history of society and statehood contributes to an objective assessment of historical experience and is a key factor in the path to building an independent state. In the modern world, rethinking the historical path traversed is one of the most important aspects of scientific research. A thorough and comprehensive study of history from the late Middle Ages to our time (XVIII-XIX centuries) allows us to once again be convinced of the high level of culture of our ancestors. The relevance of the study lies in the fact that not so many fundamental works on this topic are dedicated in historiography.

Uzbekistan, as the cradle of one of the oldest civilizations in the world, has enormous significance in the political, economic, and cultural life of the peoples of Central Asia.

The rich past of Uzbekistan, numerous historical monuments, material and spiritual culture have always attracted the attention of orientalists. Especially important are the diplomatic relations of the khanates with Iran, Afghanistan, Turkey, and India, which pursued economic and political goals.

Index Terms: Indian ambassadors, Hatti-i Humayun, D. Rukavkin, the great ambassador, Shajara-i Turk, “Khanzada”, “Kushbegi”, “Kazi-Kallon”, “Shaykh-ul-Islamzada”, “Sefir-i Khan”, “Noma-yi olam-aroyi Nodiri”.

Dolzarbliigi:

O‘zbek davlatchiligi tarixini ilmiy tadqiq etish, unga haqqoniy baho berish va to‘plangan tajribadan ijodiy foydalanish mustaqil O‘zbekiston Respublikasining ijtimoiy – siyosiy va madaniy taraqqiyotida muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun XX asrning oxiriga kelib jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismi bo‘lgan O‘zbekiston tarixini, xususan o‘zbek davlatchiligi tarixini har tomonlama o‘rganish davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Shu bois ham, so‘nggi yillarda O‘zbekiston tarixining qator dolzarb masalalarini o‘rganishda aniq va haqqoniy tarixiy yondashuv masalasi muhim bo‘lib bormoqda. Ta’kidlash joizki, o‘zbek xonliklari – O‘rta Osiyo tarixi, uning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy hayoti va xalqaro munosabatlarida katta iz qoldirgan davlat bo‘lib, uning har bir hukmdori yuritgan ichki va tashqi siyosat hamda uning oqibatlarini o‘rganish alohida ilmiy izlanishlar olib borishni taqozo qiladi.

Mustaqillik jamiyat hayotining barcha sohalarida, jumladan ijtimoiy fanlarda ham tub o‘zgarishlarga asos soldi. Eng avvalo ularning nazariy - uslubiy asoslari yangilandi. Ayniqsa, tarix fanining nazariy-uslubiy asoslari, uning maqsad va vazifalari tubdan o‘zgardi. Har qanday jamiyat hayotida bunday tub, olamshumul o‘zgarishlar bosqichma-bosqich, ba’zan bir necha o‘n yilliklar va hatto asrlar davomida amalga oshadi. Shu bois tarixiy o‘tmish saboqlarini hisobga olmasdan, mintaqamizdagi xalqlarning tarixiy tajribasidagi ijobiy va salbiy jihatlarni chuqur ilmiy tahlil qilmasdan, shu jumladan, O‘rta Osiyo davlatchiligi tajribalarini o‘rganmasdan, bugungi kunda buyuk deb ta’riflash mumkin bo‘lgan hozirgi islohotlarning mohiyati va ahamiyatini to‘liq tushunish va baholash mumkin emas. Demokratik jamiyat qurish yo‘lida shu vaqtgacha bosib o‘tilgan tarixiy bosqichlarni tahlil etish asosiy vazifalardan biri bo‘lib hisoblanadi. Jamiyat va davlatchilik tarixni yanada chuqurroq anglash va undan to‘g‘ri xulosa chiqarish mustaqil davlat barpo etish yo‘lida asosiy omillardan biri bo‘lishi mumkin. Hozirgi zamonaviy bosqichda tarixiy bosib o‘tilgan yillarga qayta nazar tashlash ilmiy tadqiqot olib borishda zaruriy jihatlardan biridir.

O‘zbekiston Markaziy Osiyo xalqlari hayotida siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan muhim ahamiyatga ega bo‘lgan qadimgi dunyo sivilizatsiyasi beshiklaridan biridir.

Ushbu maqollani yozishda mahalliy manbalardan va rus sayyohlari, diplomatlari va elchilarining bergan ma’lumotlaridan, nashr qilingan rus va o‘zbek tilidagi kitoblardan keng foydalanildi.

Metodlar:

O‘zbek xonliklarining Eron, Afg‘oniston, Turkiya va Hindiston davlatlari bilan o‘zaro elchilik aloqalari va undan ko‘zlangan iqtisodiy - siyosiy maqsadlari, munosabatlarning davriy o‘zgarishlari, elchiliklarning maqsad va o‘zaro munosabatlardagi ahamiyati va boshqa jihatlarni yoritish va ilmiy xulosa qilish maqolla oldiga qo‘yilgan asosiy masala va farazlar hisoblanadi. Maqollani yozish jarayonida tarixiylik, xolislik, davriy izchillik, qiyosiy, tanqidiy, mantiqiy va xronologik, usullaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari:

O‘zbek xonliklari tashqi aloqalari tarixi O‘zbekiston tarixi fanining muhim va o‘ta dolzarb ilmiy yo‘nalishlar doirasiga kiradiyevropalik sayyoh, elchi, savdogar va boshqa mualliflarning o‘rta asrlarda O‘rta Osiyoda kechgan ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy-madaniy jarayonlarni nisbatan xolis yoritganliklari, o‘zga din va madaniyat vakillari sifatida voqeliklarga “o‘zgacha bir nazar” bilan qarab baho berishgani ko‘rsatib berilgan, yevropalik mualliflarning so‘nggi o‘rta asrlardagi O‘rta Osiyo davlatlari tarixi bilan bog‘liq ma’lumotlar boshqa tillarda yozilgan va biryoqlama yoritilgan ayrim tadqiqotlar ko‘rib chiqilib, xonliklarning diplomatiya bilan bog‘liq bir qator masalalariga

aniqlik kiritilgan, uning turli jihatlarini har tamonlama o'rganildi va nazariy xulosalar, ilmiy natijalar olindi. Maqollada keltirilgan faktlar, ilmiy umumlashma va xulosalardan manbashunoslik, tarixshunoslik fanlarini o'qitish jarayonida, amaliy mashg'ulotlarda, darsliklar yozishda hamda o'lkashunoslik to'garaklarida foydalanish mumkin.

Missionerlarning da'vati ham, diplomatik kelishuvlar ham, qurol kuchi bilan bo'ysindirishlar ham xalqlarni hayotiy ehtiyoj va foyda almashinuvi, ya'ni, savdo-sotiq singari birlashtira olmaydi. Shu jihatdan Xorazm o'lkasi qo'shni xalqlar bilan qizg'in savdo aloqalarini olib borib, O'rta Osiyoning yirik savdo markazlari qatori o'z davrida g'arb bilan sharqning iqtisodiy aloqalarida muhim o'rin tutgan. Xiva karvonsaroylariga turli mamlakatlardan savdogarlar kelgan va ular keltirgan xilma-xil mollarning bir qismi Xivada sotilsa, qolgan qismi tranzit orqali boshqa joylarga tarqalgan. Shuning uchun ham Xorazm o'zining gavjum va obod shaharlari hamda bozorlari bilan tarixda mashhur bo'lgan. 1340-yilda Xorazmga tashrif buyurgan italiyalik savdogar Balduchi Pegalotti "...Osiyoning ichkarisiga kirishning hojati yo'q, zero, Xorazmning poytaxti Urganchda Yevropa bozori uchun zarur bo'lgan barcha mollarni xarid qilish mumkin", deb ma'lumot beradi [1:15-b].

XVI – XVIII asrlardagi o'zgarib turgan keskin xalqaro vaziyat hamda yangi suv yo'llari mavqeining ortib borishi Sharq mamlakatlarining savdo aloqalarida katta qiyinchiliklarni tug'dirsada, ular O'rta Osiyo xonliklarining qo'shni davlatlar bilan olib borgan an'anaviy savdo aloqalarini tamoman to'xtatib qo'ya olmagan. Xiva xonligining ichki, tashqi va tranzit savdo markazlari hisoblangan Xiva, Xonqa, Xazorasp, Yangi Urganch, Gurlan kabi shaharlar Rossiya va ko'pgina Sharq davlatlari singari qo'shni Eron davlati bilan ham qizg'in savdo aloqalarini olib borgan [16:16-b].

Bu savdo aloqalarining tarixi ancha qadimiy bo'lib, an'anaviy tarzda davom etib kelgan. X asrdan boshlab, Xorazm savdogarlari Yaqin va O'rta Sharq, Eron, Iroq mamlakatlariga qatnay boshlagan. O'rta asrlarda Erondan Xorazmga mashhur "kazerun" matolari, "minoy" tipidagi koshin, sopol va billur idishlar, atir-upa, gilam, qishloq xo'jalik mahsulotlari keltirilgan.

Arab sayyohi Ibn Battuta (1333) esdaliklari orqali Xorazmda yuqori tabaqa vakillari orasida iroqi ko'zalar, chiroyli iroqi shisha idishlardan keng foydalanilgani va ularning yirik savdogarlar tomonidan ko'plab keltirilganini bilib olish mumkin [10:58-b]. XVI asrga oid ma'lumotlar ham Xorazm va Eron aloqalarining an'anaviy tarzda davom etganini ko'rsatadi. A.Jenkenson Urganch bozorlari haqida yozar ekan, bu yerdagi bozorlarda sotiladigan asosiy mollarning Buxoro yoki Erondan keltirilishini qayd etadi [10:59-b].

1615-yilda Xiva xoni tomonidan rus podshosi saroyiga yuborilgan sovg'a-salomlar qatorida rangli qizilbosh kimxobi, mashhad kamoni, rang-barang qizilbosh ipaklar, qizilbosh po'lat xanjarlarning sanab o'tilishi XVII asrda ham Erondan Xorazmga ko'plab hunarmandchilik mahsulotlarining olib kelinganini ko'rsatish bilan birga ikki mamlakat hunarmandlari o'rtasida o'ziga xos tajriba almashish imkoniyatining mavjud bo'lganidan dalolat beradi [6:26-29-c]. O'zFA SHI fondida saqlanayotgan № 289-raqamli maktublar to'plamiga kirgan Buxoro hukmdorining Eronga yozgan maktubida (XVII asr) Yaqubiy boshchiligidagi elchilik bilan birga tabib va guruh hunarmandlar, ya'ni "baxmalga naqsh soluvchi mohir tikuvchi, shuhrat qozongan zargar, chinni ustasi bo'lgan kulol va kimyoviy usullarsiz misni oltinga aylantira oladigan usta" ning Eronga yuborilayotganligi ma'lum qilingan. Garchi, bu ma'lumot aynan Xiva xonligiga tegishli bo'lmasada, yuqorida ta'kidlangan o'zaro ta'sir hamda xalqlarning malaka va tajriba almashinuviga misol bo'la oladi.

1647-yil Xivada bo'lga rus savdogari Ivashka Eron yerlaridan Xivaga savdo-sotiq uchun kelgan xurosonlik savdogarlar haqida ma'lumot bergan [10:58-b].

Tadqiqotchi D. Valiyeva O'rta Osiyo savdogarlarining Erondan murch, imbir kabi hind mollari bilan birga Isfahondan xud-bof deb nomlangan ipak matolarni olib kelganliklarini ma'lum qiladi [2:52-c]. O'rta Osiyoga keltirilgan ipak, shakar, feruza hamda Eron eksportining asosini tashkil etuvchi donasi 30 rupiylik salla uchun ishlatiladigan Kirmonshoh matolari va tamakini sanab o'tadi.

Erondan ikkala xonlikka (Buxoro va Xiva) chiqariladigan mollar ichida ipakdan tashqari otlar ham bo'lgan. Shuningdek, Xiva xonligiga Erondan ayrim dorilar ham keltirilgan [2:53-c].

Rus savdogari D.Rukavkin Xiva xonligi tangalarining Eron va Buxoro oltin, kumushidan zarb etilishi haqida bergan ma'lumoti XVIII asrda olib borilgan Xiva-Eron aloqalarini tasdiqlash bilan birga Xorazmga Erondan ko'plab hunarmandchilik mahsulotlari qatorida oltin va kumush xomashyosining (yashirin yo'l bilan bo'lsada) kiritilganligini ham bilish mumkin [2:54-c].

Xiva xonligi o'zining mis tangalaridan tashqari Buxoroning oltin tangalari, golland chervonlari bilan birga Eronning riyol deb atalgan kumush pullaridan ichki va tashqi bozorda keng foydalangan. Bu esa Xorazm tashqi iqtisodiy aloqalarining jadal rivojlanganidan dalolat beradi. Xorazmda savdoni rivojlantirish uchun Buxoro va Erondan keltirilgan kumush tangalarning muomalada bo'lganligini olim O. Berton ham o'z tadqiqotlarida qayd etadi [8:84-c].

XVIII asr oxiri – XIX asr boshlaridan boshlab Buxoro xonligi va Usmoniylar imperiyasi o'rtasidagi aloqalar faollasha boshlaydi. Buxoro amiri Haydar (1800 – 1826) taxtga o'tirganidan darhol Usmoniylar imperiyasi bilan diplomatik aloqalar o'rnatishga shoshiladi. Xususan, 1801-yilda uning elchisi Mirzo hoji Sobir Istanbulga yetib kelgan. Sultonning 1801-yildagi “Xatt-i Humoyun” asaridagi ma'lumotlarga ko'ra, “... elchi oddiy elchidan ko'ra yuqoriroq maqomga ega (uni “buyukelchi”, ya'ni “buyuk elchi” deb atashgan) va tegishli bo'lishi mumkin” de- yiladi [12]. Shuningdek, elchi saroy odobi bo'yicha qabul qilingani va meyorlarga amal qilgan holda keyinchalik o'z vataniga nafaqaga chiqarilgani haqida ayrim ma'lumotlar saqlanib qolgan [12:102-c].

Elchining vazifasiga ko'ra amir tomonidan yuborilgan maktublarni Istanbuldagi Buxoro kadxudosining xizmatkor va yordamchilariga topshirgan. Odatda maktublar fors, eski o'zbek tilida yozilgan bo'lib, kadxuda o'z navbatida ularni Usmonli turk tiliga tarjima qilib, vazirga qisqa asosiy xulosani taqdim etgan. Maktublarning birida amir Haydar o'zini “Turon xo'jayini” deb atagani va shu tariqa butun O'rta Osiyo hududi ustidan hokimiyatga da'vogarligini ta'kidlagan. Shuningdek, u taxtga (Buxoro amirligi) o'tirganini, Sultonga bo'lgan sadoqatini va uni butun Turonga tatbiq etishini e'lon qiladi [12:103-c].

Xorazmlik savdogarlar o'z mollarini olib boradigan Isfahon shahri Eronning tashqi savdosida bo'lgani singari Xorazm va Eron savdosida katta o'rin tutgan. Xiva xonligining Rossiya bilan savdo qiluvchi savdogarlari “kolochi”, Buxoro, Eron, Afg'oniston bilan savdo qiluvchilari esa “buxorchi” deb atalgan [2:52-53-c].

O'rta Osiyo savdogarlari Eronga ipak, qorako'l teri, barra qo'zi terisi, kunjut, bug'doy va turkman otlarini olib borishgan. Eron, Afg'oniston, Hindiston, Rossiya kabi davlatlarga O'rta Osiyodan chiqarilgan mahsulotlar tarkibida xorazmlik ustalar tomonidan ishlab chiqarilgan ipak matolari ham bo'lgan. Eronlik savdogarlar ham Xivaga keltirgan mollari evaziga u yerdan ipak va zarb qilingan Xiva va rus tangalari hamda katta miqdorda charm, movut singari rus mollarini olib ketishgan. XVII asrda Eronda “abbosiy” puli bilan birga turli qiymatdagi har xil tangalar, jumladan, turk va rus tangalari ham amal qilgan. Shu bois rus mollari bilan savdo qilgan Xorazm va Eron savdogarlari yaxshi daromad ko'rishgan.

O'rta Osiyo savdogarlari Eronga mahalliy mollarini chiqarishdan tashqari choy, qog'oz, rus charmi, chit, ro'mol, movut, ko'zgu, billur, chinni, temir va mis idishlar, qozon, temir va sandiq kabi boshqa davlatlardan keltirilgan mahsulotlar hamda rus va o'zlarida zarb qilingan naqd tangalarni eksport qilganlar [13:269-c].

Shuningdek, o'zlarining o'rtacha sifatli parchalari, ipak va paxta matolarini sotish uchun Orenburgga olib borgan mollari ichida turli xildagi matolarning miqdori salmoqli bo'lganini ko'rsatadi. Xususan, tarixchi Muhammad Kozim Xiva xoni Sherg'ozixon (1714 – 1728) tomonidan yuborilgan savdo karvonining Mashhad shahriga kelib, turli xildagi mato (qanday mato ekani noma'lum) hamda ot va xachirlarni sotganligi haqida ma'lumot bergan. Shuningdek, Xorazm tarixchilari tomonidan ko'plab mato va behisob turli mollar bilan Mashhadga yo'l olgan (1804) ikki yuz kishidan iborat Xorazm savdogarlari to'g'risidagi ma'lumotlari ham mavjud [13:268-c].

O'rta Osiyo va Eron o'rtasidagi savdoning rivojlanishida Eron orqali Makka va Madinaga yo'l olgan hojilar ham ma'lum darajada rol o'ynaganlar. Ziyoratga asosan badavlat kishilar

chiqqanligi bois o'z mollari bilan karvonlarga kelib qo'shilgan ziyoratchilar yo'l-yo'lakay turli mamlakatlarda qizg'in savdo olib borishgan.

Tarixiy manbalarda keltirilgan ma'lumotlarda notinch, o'zaro siyosiy munosabatlar barqaror bo'lmagan davrda ham ikki tomon savdogarlarining o'zaro aloqalari to'xtab qolmasdan davom etgani ta'kidlab o'tadi. Jumladan, "Noma-yi olamoro-yi Nodiriy" asarida Nodirshohning Xorazmga yurishi (1740) dan biroz oldin Xiva xoni Elbarsxonning Xuroson yurishiga tayyorgarligi bilan bog'liq qiziqarli vaziyat haqida ma'lumot berilgan [2:54-c]. Bu vaqtda Xorazmda bo'lgan bir qancha Eron savdogarlari vaziyatdan xabar topgach, o'zbeklar kiyimida qochib Xurosonga kelgan va Xorazm qo'shinining bo'lg'usi hujumidan hukmdorni ogoh qilishgan.

Demak, Nodirshohning keng miqyosdagi harbiy yurishlari munosabati bilan mintaqadagi siyosiy vaziyat qaltis bo'lib turgani holda Eron savdogarlarining Xiva xonligida bo'lishi har qanday sharoitda ham xalqlar o'rtasidagi iqtisodiy almashinuvlar amalga oshirilganini ko'rsatadi. Shuningdek, Nodirshohning Xorazmga yurishi paytida shu yerda bo'lgan ingliz savdogarlari Tomson va Goglarning shoh ruxsati bilan qo'shin askarlariga o'z mollarini muvaffaqiyatli sotib olganliklari savdoning har qanday siyosatdan xoli bo'lgan o'ziga xos qonuniyatlarini ko'rsatadi [2:55-c].

Xorazm va Eron o'rtasidagi savdo ikki davlat savdogarlari uchrashish imkoniyatiga ega bo'lgan boshqa davlat savdo markazlarida ham olib borilgan. Ko'pincha, O'rta Osiyodan Eronga boradigan yo'ldagi xavf-xatar, katta boj to'lovlari hamda janubdagi savdo yo'llari ustida joylashgan mahalliy hukmdorlar tomonidan o'tkaziladigan tazyiqlar o'rta osiyolik savdogarlarni o'z mollarini ko'plab Eron savdogarlari keladigan shaharlarga olib borishga undagan [2:55-c].

Buxoroda qizg'in savdo olib borgan xorazmlik savdogarlarning u yerda maxsus karvonsaroylari bo'lib, ular "urganji karvonsaroylari" deb atalgan. 1694-yilda bu yerga 80 ga yaqin rus savdogarlarining kelganligini ma'lum qilgan O.Berton Jo'ybor shayxlari tomonidan barpo etilgan "urganji karvonsaroylari" Eron va Arab davlatlaridan kelgan ko'plab savdogarlarga ham xizmat qilganligini qayd etadi [2:55-c]. Keyingi ma'lumotlar XIX asrning 30-yillarida Buxoroda uchta anshunday karvonsaroylar bo'lganini tasdiqlaydi [3].

Davlatlararo kelishuvlarda tajribali elchilarning mahorati qanchalik rol o'ynasa, beriladigan sovg'a va hadyalar ham shunchalik muhim ahamiyat kasb etgan. O'z o'rnida hukmdorlarning birlari bilan "sovg'a-salomlar" almashinishini ham savdoning bir turi deb hisoblasa bo'ladi.

"Shajarai turk" asarida Eron shohi Tahmosib II (1524 – 1587) ning Xiva xoni Bo'g'chaxonning jiyaniga uylanishi munosabati bilan yuborgan shohona hadyalarining ichida kumush bilan ishlov berilgan to'qqizta xanjar, zarbofdan tikilgan hashamatli chodir to'shaki, to'qqiz ot egari va yugani bilan ming bo'lak kumush ipak sanab o'tilgan [4:128-b].

Xorazm hukmdorlari Hoji Muhammadxon, Isfandiyorxon, Abulg'ozixon va boshqa ko'pgina sultonlar davrida Eronga yuborilgan elchilarning shohga munosib sovg'alar bilan murojaat etganligini hisobga olsak, ikki davlatning o'zaro almashinuvi turli-tuman hunarmandchilik va qishloq xo'jaligi mahsulotlari orqali amalga oshirilganligi haqida tasavvur hosil qilish mumkin.

Buxoro shayboniylariga qarshi kurashda ittifoqchilik qilgan Xorazm sultoni Dinmuhammad (XVI asr) minnatdorchilik tariqasida Eron shohi tomonidan faxriy to'n va yiliga 300 tuman miqdoridagi pul mukofoti bilan taqdirlangan, ya'ni shoh unga har yili Sabzavordan 300 Tabriz tumanini yig'ib olish xuquqini bergan. Shuningdek, Xivada Bekovich-Cherkasskiy ekspeditsiyasining barbod bo'lgani (1718) to'g'risidagi habarni Isfahonga yetkazib kelgan maxsus Xiva choparining Eron hukumati tomonidan 72 chervon bilan taqdirlanishi, shoh Sulton Husaynning Xiva xoniga 2000 tuman pul taqdim qilganligi to'g'risidagi ma'lumotlar Xiva xonligi hududiga ko'plab Eron pullarining kirib kelish omillarini ko'rsatadi [5].

Xorazm va Eron o'rtasidagi savdo yo'llarining turkman dashti orqali o'tgani bu aloqalarda katta qiyinchiliklarga sabab bo'lgan. Lekin, tarixiy manbalardagi ma'lumotlar har qanday qiyinchilik va muammolar Xorazm va Eron o'rtasidagi an'anaviy savdo aloqalarini batamom to'xtatib qo'ya olmaganini ko'rsatadi. Yuqoridagilardan xulosa qilib shuni qayd etish mumkinki, ko'rsatilgan davrda Xiva xonligi va Eron o'rtasidagi savdo aloqalari bevosita badavlat

savdogarlarning savdo kelishuvlari orqali ikki davlatning yirik shaharlarida, shuningdek, qo'shni davlatlarning yirik savdo markazlari hisoblangan shaharlarda amalga oshirilgan.

O'zbek xonliklarining, jumladan, Xiva xonligining Hindiston bilan iqtisodiy va diplomatik munosabatlari uzoq tarixga ega. XVIII asr oxiri va XX asr boshlarida Xiva savdo karvonlari Kalkutta, Kashmir, Astrabod, Mazondaron, Lohur kabi katta savdo-sanoat shaharlari bilan savdo qilgan. Hindiston bilan savdo asosan Qobul orqali olib borilagan. Hindistondan xonliklarga kimxob, doka, haydar shoyi, ip gazlamalar, ipakdan va ingliz jun ro'mollari, rang-barang ipaklar bilan gul tikilgan oq ro'mollar, murch, shakar, novvot, kiyik shohlari, qog'oz, xina, zira va boshqa narsalar keltirilgan. Ayniqsa Panjobdan Buxoro va Xivaga nil bo'yog'i ko'p miqdorda olib kelingan. Kashmirdan turli rangdagi har xil ro'mollar keltirilgan. Bunday xomashyolar to'qimachilik va Rossiyaga chiqarish uchun muhim ahamiyatga ega edi.

Hindistondan ingliz ipakli gazlamalari, Peshovardan Buxoro orqali O'rta Osiyo yerlariga oq va havo rang kiyimliklar, guruch, burunga otadigan tamaki, tuya terisi, shu teridan yasalgan tarozi va misqol tarozilar ko'plab olib kelingan [6:27-c].

Hind savdo karvonlarining ko'pchiligi, Eron savdo karvonlari kabi ingliz kapitalistlarining gumashtalari edi. Ular ham O'rta Osiyo bozorlariga keltirib sotadigan mollarining asosiy qismini oltin pulga sotganlar. Inglizlarning ko'p yillik xatti-harakati tufayli o'lkada oltin pullar, xonliklar xazinalaridagi oltin miqdori tobora kamaya boradi. Bu borada ingliz hukumati o'ziga xos siyosat qo'llagan ediki, bu xonliklarni iqtisodiy jihatdan zaiflashtirishni ko'zlagan edi.

Xivadan Hindistonga chiqarilgan hunarmandchilik mahsulotlari u yerdan Yevropa mamlakatlariga tarqalar edi. Shuning uchun ham hunarmandchilik mahsulotlari ichki va tashqi savdoda muhim ahamiyatga ega bo'lgan.

O'zbek xonliklarining Afg'oniston bilan aloqasi ko'p asrlik tarixga ega. Afg'oniston bilan savdo-sotiq ishlarida Buxoro amirligi muhim o'rin tutgan. Qolgan ikki xonlik savdogarlari Afg'oniston bilan bo'ladigan savdoda Buxoroga kelib shu yer orqali o'z savdolarini tashkil etadi. Jumladan, afg'on savdo karvonlari ham Buxoroga kelib, o'z mollarini Qo'qon va Xiva xonliklari savdogarlariga sotishar va ular keltirgan turli mollarni sotib olishar edi.

XIX asrning birinchi yarmida Afg'onistondan choy, qoraqand, zarchiva, guruch, afg'on miltiqlari, turli qilichlar, xanjar, nayza, tulki terilari, chinni idishlar keltirilgan. Shuningdek, sallalik, belbog'lik mato, tivit va ipakdan to'qilgan xilma-xil ro'mollar olib kelingan [6:28-c].

Xonliklar bozorlarida doka tez o'tadigan mol bo'lgani uchun Qobuldan har yili 3000 – 3500 tuyada doka keltirilib, Buxoro bozorlari orqali butun O'rta Osiyoga tarqatilgan [7:78-c]. Yana turli rangdagi ip va ipak gazlama, har xil terilar, qoradori, pista, quruq olhirot va boshqa narsalar keltirilgan. Xonliklardan Afg'onistonga qorako'l terilari ipak va ipakli kiyimliklar, ayniqsa atlas, bo'z va qalami, hunarmandchilik buyumlari, Rossiyadan keltirilgan mahsulotlardan turli movut, chit va surp, har xil temir asboblari, qozon, sandiq, igna, qaychi, pichoq, ustara, mis, oyna, zarin jiyaklar, yaltiroq iplar, qizil bo'yoq va shu kabi narsalar olib borilgan [7:79-c].

Qo'qon xonlari uchun Istanbul muhim tashqi siyosat markazi bo'lgan. Xususan, Qo'qon hukmdorlaridan – Muhammad Alixon (1822 – 1842), Xudoyorxon (1845 – 1858, 1862 – 1863, 1866 – 1875), Mallaxon (1858 – 1862), amirilashkar Alimqulilarning (1863 – 1865) Usmonli sultonlaridan moddiy va ma'naviy yordam olish uchun Istanbulga maxsus elchilar yuborganlari haqida ayrim ma'lumotlar uchraydi [8:172-c].

Bundan tashqari, Makka va Madina ziyoratlari chog'ida oddiy ziyoratchilar qatori Qo'qon shahrining ko'plab yuqori martabali davlat amaldorlari ham Istanbulga tashrif buyurishgan. Xususan, "... ma'lum bir an'ana paydo bo'ldi. Ko'pincha sulton bilan tinglovchilardan so'ng, elchi Istanbuldagi ziyoratgohlarni ziyorat qildi, so'ngra Usmonli hokimlariga tavsiyanomalar va moliyaviy yordam olib, haj qildi va uyga ketdi" [8:172-c].

Usmonli amaldorlari Qo'qon elchilari bilan bo'lgan suhbatlar natijalariga ko'ra tuzgan ma'ruzalarida ularning xonlikdagi mansab va martabalari aniq ko'rsatilgan [8:172-c]. Ma'lumotlarning ishonchliligi elchining shaxsiy muhri bilan tasdiqlangan. "Xonzoda", "Qo'shbegi", "Qozi-Kalon", "Shayx-ul-Islomzoda", shuningdek, "Sefir-i Xon" unvonlari Usmonli arxiv hujjatlarida ko'p uchraydi [9].

O'rta Osiyoda sodir bo'layotgan voqealar haqidagi ma'lumotlar Bombaydagi (Hindiston) yoki Tehrondagi (Eron) Usmonli elchilaridan Istanbulga yetkazilgan. Shuningdek, Yevropa poytaxtlari – London, Vena, Sankt-Peterburgdagi elchilar mintaqada sodir bo'layotgan voqealar haqida ko'plab hujjatlarni yetkazib berishgan. Usmonlilar arxivlarida, asosan, "Novosti", "Novoye Vremya", Sankt-Peterburgda o'sha davrdagi rus gazetalaridan ko'plab parchalar topilgan [11].

Turk tarixchilarining fikricha, Qo'qon bilan aloqalar haqidagi hujjatlar unchalik mazmunli emas, chunki ular asosan elchilarning imperiya hududida bo'lgani haqidagi moliyaviy hujjatlardir. Istanbulga kelgan qo'qonliklarning ko'pchiligi Usmonlilar tilini bilmas edi. Bu O'rta Osiyoda rasmiy ish yuritish tili fors va chig'atoy turklari bo'lgani bilan bog'liq edi. Shuning uchun elchilar bilan Usmonli amaldorlari o'rtasidagi aloqa Istanbulda doimiy yashovchi mintaqaning tub aholisi orasidan jalb qilingan tarjimon va maslahatchilar orqali amalga oshirilgan [8:173-c]. An'anaga ko'ra, bunday xizmatlarni Istanbuldagi bir qancha "o'zbek" tekkelarining shayxlari ko'rsatgan. Elchilar so'roq qilinib, so'ngra xonlik hukmdori maktubi tarjimasini va oliy davlat amaldorlari uchun maxsus eslatma tuzilgan. Unda faqat suhbatning eng muhim mavzulari ko'rsatilgan. Suhbat natijalari umumlashtirilib, qisqartirilgan holda Sultonga ko'rib chiqish uchun topshirilgan.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda O'rta Osiyo xalqlari Xitoy, Hindiston, Afg'oniston, Eron, Rossiya kabi mamlakatlar bilan XVI – XIX asrlarda uzviy iqtisodiy savdo aloqalari o'rnatib kelgani. Ularning O'rta Osiyo xonlik bozorlariga e'tibori kuchayib borganligini ko'rishimiz mumkin. Ushbu qo'shni davlatlar xonliklar bilan dustona aloqalarni yo'lga qo'yishdan o'zlari ham manfaatdor bo'lishganini ko'plab manbalar tasdiqlaydi.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1.Машарипов Қ.Ю. Хоразмнинг Ўрта Шарқ ва Европа давлатлари савдо-сотиқ марказлари билан тарихий алоқалари (X-XV асрлар). Тарих фанлари номзоди... Дисс. – Нукус, 2004. – Б.15-16 (Masharipov K.Yu. Historical relations of Khorezm with the trade centers of the Middle East and European countries (X-XV centuries). Candidate of Historical Sciences... Dissertation. – Nukus, 2004. – P.15-16).

2.Валиева Д. Среднеазиатско-иранские отношения в I половине XIX века. Взаимоотношения народов Средней Азии и сопредельных стран Востока. – Ташкент.; 1963. – С.52-53-54-55 (Valieva D. Central Asian-Iranian relations in the first half of the 19th century. Relations between the peoples of Central Asia and neighboring countries of the East. – Tashkent.; 1963. – P.52-53-54-55).

3. Залесов Н. Посольство в Хиву капитана Никифорова в 1841 г.» («Военный сборник», 1861, № 11 (Zalesov N. Embassy to Khiva of Captain Nikiforov in 1841" ("Military Collection", 1861, No. 11)

4.Абулғозий Баҳодирхон. Шажараи турк. Нашрга тайёрловчилар: Қ. Муниров, Қ. Маҳмудов. – Тошкент; 1992. – Б.128 (Abulghazi Bahadirkhan. Shajarai is Turkish. Preparers for publication: Q. Munirov, Q. Mahmudov. - Tashkent; 1992. – P.128).

5.Бекович-Черкасский элчилигига оид материаллар 1871 йилда Петербургда нашр этилиб, Г. Мейендорф қандай адабиётдан фойдаланганлигини кўрсатмайди. Дело 1714 – 1718 гг. об отправлении лейт.-гвардии Преобрзженского полка капитана-поручика князя Александра Бековича-Черкасского на Каспийское море и в Хиву. (Документи). Материали Военноучетного архива Главного штаба, т. I, – СПб, 1871, – С. 197-506 (Materials related to the Bekovich-Cherkassky embassy were published in Petersburg in 1871, G. Meyendorff does not indicate what literature he used. The case of 1714-1718 on the dispatch of the lieutenant-guard Preobrazhensky regiment captain-lieutenant Prince Alexander Bekovich-Cherkassky to the Caspian Sea and Khiva. (Documents). Materials of the Military Registration Archive of the General Staff, Vol. I, – St. Petersburg, 1871, – P. 197-506).

6. Ходжаева Б. С. Сборник документов по истории Средней Азии XVI – XIX вв. Общественные науки в Узбекистане. 1993. № 6 – С.26,27-28-29 (Khodjaeva B. S. Collection of

documents on the history of Central Asia in the 16th – 19th centuries. Social Sciences in Uzbekistan. 1993. No. 6 – P. 26,27-28-29).

7. Джаббаров И. М. Ремесло узбеков Южного Хорезма в конце XIX – начале XX в. Среднеазиатский этнографический сборник (Заметия и быт народов Средней Азии) – Т.: 1971. – С.78-79 (Jabbarov I. M. Crafts of the Uzbeks of Southern Khorezm in the late 19th – early 20th centuries. Central Asian Ethnographic Collection (Notes and Notes of the Peoples of Central Asia) – T.: 1971. – P. 78-79).

8. Василев А. Внамя и меч от Падишаха. – Москва; 2014. – С.84-172-173 (Vasilev A. Vname and Sword from the Padishah. – Moscow; 2014. – P. 84-172-173).

9. M.Akif Erdogru. The Khoqandi Envoys in Ottoman Istanbul // CAT № 52/1,2008. – p.1-3.

10. Золотая Орда в источниках. Арабские и персидские источники Сост. Храпачевский Р. П. Пер. Тизенгаузена В. Г.М., 2003. – Т. I. – С. 146; Иброҳимов Н. Ибн Баттута ва унинг Ўрта Осиёга саёҳати. – Тошкент, 1993. – Б.59-58 (The Golden Horde in sources. Arabic Persian sources Comp. Khrapachevsky R. P. Trans. Tiesenhausen V. G. M., 2003. – Т. I. – P. 146; Ibrahimov N. Ibn Battuta and his journey to Central Asia. - Tashkent, 1993. - P.59-58).

11. Например, см. боа, hr sys, 5-7. Османский рапорт на французском языке о политике России в Туркестане, Бухаре, Коканде, Кульдже. В этих же делах содержатся протоколы опроса некоторых российских мусульман, прибывших в Стамбул, а также выдержки из «Путешествия по Туркестану» секретаря американского посольства в России Юджина Скайлера и вырезки из газеты «Новое время» о политике России в Средней Азии (For example, see boа, hr sys, 5-7. Ottoman report in French on Russian policy in Turkestan, Bukhara, Kokand, Ghulja. These files also contain protocols of the survey of some Russian Muslims who arrived in Istanbul, as well as excerpts from the "Travel in Turkestan" by the secretary of the American embassy in Russia, Eugene Skyles, and clippings from the newspaper "New Time" on Russian policy in Central Asia).

12. Osmanli devicti ile Ka Tasya, Turklsan vc Kirim hanliklan arasindaki munascbellere dair arjiv belgelcri. N 21. – С.102–103.

13. История Узбекистана. – Ташкент, 1993. Т. III – С.268-269 (History of Uzbekistan. – Tashkent, 1993. Vol. III – P.268-269).

14. Abduganievich, A. B. (2022). REVIEW OF KHIVA KHANATE'S FOREIGN DIPLOMATIC RELATIONS WITH NEIGHBORING STATES IN ABULGAZI'S WORKS. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(7), 83-86.

15. Abduganievich, B. A., & Dilshod, M. (2020). SPECIAL INFORMATION ABOUT FOREIGN TRADE AND DIPLOMATIC RELATIONS IN THE 18TH CENTURY. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 8(1).

ЎТМИШГА НАЗАР

7 ЖИЛД, 12 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 7, НОМЕР 12

LOOK TO THE PAST

VOLUME 7, ISSUE 12

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000